

Te Toa Takitini

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Number 68

HASTINGS

April 1, 1927

PITOPITO KORERO.

I te hurahanga o te kohatu a Te Arawa ka korero mai te Tiuka i tona whakamihhi ki te karakia katoa, me te hangai o nga kupu o te kauwhau.

Ko tona hoa wahine i mea: "Kaore ano ahau i tupono ki tetahi karakia i penei rawa ai te kaha o taku ihiihi.

Mehemea kaore ahau i tae ki taua karakia, tera ahau e pohehe mo te ahuatanga o te iwi Maori. He mi hoki taku whakamihhi mo te papai o nga reo o te Maori i te koaea e waiata mai ra. Ka whakahua pakcha mai nga Minita i nga ipoko, i nga inoi, uaua ana taku whakapono atu he Maori tuturu era e korero mai ra, i te mau pai rawa o te reo Ingarihi i a ratou.

I te whakapuaretanga o Te Aute Kareti, ka korero mai te Kawana-tianara, i te taenga atu o te Tiuka me tona hoa ki Poneke, ka hoki ano nga korero mo nga mea whakamiharo o Rotorua i kite ai raua. Otira ko tetahi o nga mea kaore rawa i te wareware ia raua ko te karakia i Ohinemutu. I ki atu te Tiuka ki a ia: "I came away from that Church feeling a better man." (Taku hokinga mai i te whare-karakia, maaha katoa a roto i a au.)

KOHATU A TE ARAWA.

No te Mane te 28 o Pepuere ka hurahia e te Tiuka te kohatu a Te Arawa whakamahara ki ana tamariki i mate atu ki nga marae o te pakanga.

Mo tera putanga o te pepa nga whakamarama.

He mea Pamii e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e te Herald Office,
Tennyson Street, Napier, N.Z.

TE TOA TAKITINI.

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau.

Me penei nga reta "Te Toa Takitini," Box 300, Hastings.

564

TE TOA TAKITINI

Aperira 1, 1927

TE MANAAKI A NGA MAORI I TE TAMA A TE KINGI.

Kua tae mai enei kotuku rerenga tahi, kua takahi o raua waewae i nga marae maha o Aotearoa me Te Waipounamu, kua mihia raua e nga iwi o te motu nei, pakeha, Maori, a kua whiti atu inaiane ki Ahitereria haere ai. Kaore rawa he raruraru i pa ki a raua, mai ano o te taenga mai, a tae noa ki te hokinga atu.

Ahakoia i pau te marama tuturu i a raua e haere ana i nga rohe katoa o Niu Tirenī, me te matakītaki ki nga mea whakamiharo o tenei whenua, ko te ra e tino nui rawa ana te raua whakamihi, ko te ra i kite ai raua i te iwi Maori i Rotorua. I korero tonu mai te hoa wahine a te Tiuka, ki te kai-tuhituhi, katahi ano raua ka kite i enei mahi ataahua a nga iwi Maori o te ao no to raua tutatakitanga ki te iwi Maori i Rotorua.

Kei te whakamihi rawa raua ki te pai o nga manaki a te iwi Maori i a raua, ki te pai, me te ora o te tinana, me te ataahua hoki o te hanga o te tangata.

Engari ra he pai ano no nga whakahaere a o tatou kaiarahi. Ahakoia i iti iho tenei hui i tera i te wa o te tuakana, ki te titiro atu a te tokomaha o te hunga i kite i tera me tenei, neke noake te pai o nga mahi i tenei o nga hui. Noreira e nga iwi i tu nei ki te aroaro o to tatou uri kingi, o to tatou rangatira, kia ora katoa koutou mo te pai, te ataahua, te wana, te mihi o a koutou mahi hei manaki i te tama a to tatou Kingi. No koutou ke te kaha, te mohio, me te pai, tau ana ki runga ki te iwi Maori nui tonu, te honore me te kororia. Kia nui nga ora ki a koutou katoa.

Tenei hoki te mihi nei ki o tatou kai-whakahaere huihua noa atu e kore e taea katoatia te whakabua.

Otiira kia nui nga mihi ki to tatou Pirimia me ona Minita o te Karauna, mo te tukunga mai i nga whakahaere ki nga ringaringa o Te Raukōwhiri, o Apirana Ngata, o Ta Maui Pomare, o Te Rangihirua. Mo te taha ki te tangata whenua, ara ki a Te Arawa, kia nui nga mihi ki a Taiporutu Miterere me ona kai-awhina.

TE KARAKIA I TAE AI TE TUIKA.

No te po o te Ratapu Pepuere 27 ka tae te Tiuka me tona hoa wahine ki te karakia i roto i te Whare-karakia o nga Maori i Ohinemutu. I reira hoki etahi o te ope a te Tiuka, me to tatou Pirimia me tona hoa, me Sir H. Rhodes me Te Hon. Wiremu, me te Hon. Bollard me etahi atu.

Ko te whakauru ki te karakia ma te tikiti anake, a he mea kowhiri kia 10 ki te 20 o ia iwi i tae mai nei ki te hui. E 50 nga morehu o te pakanga nui, tekau-ma-tahi nga morehu o nga pakanga Maori o te 1860 ki te 1870 i noho mai i muri i a ratou tamariki. Ko Roger Dansey te kai-whakahaere o nga hoia katoa.

Ko te wahi tuatahi o te karakia he tapaetanga na nga hoia i nga putiputi ki te Ata, hei whakamahara ki o ratou hoa e takoto mai ra i nga marae o te pakanga. I tukuna atu nga putiputi nei ki nga ringaringa o Rev. Peni Hakiwai, tetahi o o ratou matua i te wa o te mura o te ahi.

I roto i nga kupu mihi a Hakiwai, ka ki ia:—E tika ana kia hoki o tatou whakaaro i tenei ra ki o tatou hoa i mahue atu nei i a tatou e tiraha mai ra i tera marae i tera marae. Ahakoa kua mate, kei te ora tonu mai ratou. Ko nga putiputi nei he roimata no tatou mo ratou ma e takoto mai ra i nga marae o nga iwi ke.

I muri iho ka waiatahia te himene a nga hoia "Au e Ihu tirohia."

Ko te wahi tuatahi o te karakia na Paora Temuera i whakahaere ko te upoko na Panapa Minitia o Ngapuhi i panui ki te reo Maori, pakeha. Ko te wahi tuarua o te karakia na Te Hara-wira o te Pihopatanga o Akarana i whakahaere. Pai ana te marauna o nga reo rua o nga Minita. E 24 nga mema o te koaea, pai atu a ratou himene, me ta ratou "Anthem: Jesus shall reign." Ko te kauwhau i a Rev. P. Peneti. Ko tana rarangi he mea tango mai i a I Hana, 10:24. "**Na ka hamama te iwi katoa, ka mea, Kia ora te Kingi.**"

I whakaatu te kai-kauwhau i te whakamaramatanga o tenei rarangi me te hangaitanga ki tenei ra. He nui nga tohu o te piri-pono kei tena hapu kei tena hapu, i te mea he iwi piri-pono tonu te Maori. Ko nga raruraru kaore i tipu ake i waenganui i nga Maori me te Kuini, engari ki nga kai-whakahaere o tena mana.

Titiro ki nga tohu o te piri-pono o te marae e noho nei tatou.

(1) Ko te Kuini e tu mai ra i te Papa-i-Oaro. (2) ko nga haki e ono e tae nei i roto i te whare-karakia. (3) Ko te haki a te Kingi e tae nei i runga i te kai-kauwhau. (4) Ko nga morehu 11 o te pakanga Maori. (5) ko nga morehu o te pakanga nui kua taha ake nei. (6) Ko te pare putiputi e takoto mai ra i runga i te Ata, whakamahara ki nga tamariki rangatira o te iwi Maori e tira ha mai ra i roto i nga iwi ke o te ao.

I te wa o te pakanga he whakamaoritanga ano to te kupu nei "piri-pono". I te wa o te maunga-rongo tera ke tona whakamaoritanga.

I te tau i u mai ai nga waka o o tatou tipuna i Hawaiki, tera tetahi kingi taitamariki nei i wiwi. I tona marenatanga ka hanga e ia he ringi. I runga i taua ringi enei kupu e toru "God, France, Margaret" (Te Atua, Parahihi, Makereti) me tana whakamarama, ka piri-pono ia ki enei mea e toru, ki tona Atua, ki tona whenua, ki tona hoa me to raua kainga (home). Koia nei te whakamaoritanga tika o te kupu nei "piri-pono," ara "loyalty."

Ko Henare Taratoa i whawhai ki te Ingarihi i te Keeti Pa. Otira he tangata piri-pono taua tangata. Ka mutu te pakanga i te ra tuatahi, i te po ka rongo i te pakeha e ngunguru mai ana i roto i nga parepare. Ka heke atu, ka patai, he aha to hiahia? Ka utua mai, he wai. Kaore he wai o te pa. Ka mau a Henare i tana taha, ka ngoki haere i roto i te parauhe i te manuka kei kitea mai e nga heteri (sentry) pakeha. Te hokinga mai ka tae ki te pakeha ra (he Kanara tana pakeha) ka whakainumia, ka waiho atu te taha. I te ata ka tuaruatia te whawhai. No tenei ra ka mate a Henare Taratoa. I runga i a ia nga kupu he mea tuhituhi e ia ano "Ki te mate kai to hoa riri whangainga, ki te mate wai whakainumia."

Na Pihopa Herewini i whakaara te tohu whakamahara ki a Henare Taratoa, kei Iichfield, Ingarangi, e tu ana.

He tangata tenei i piri-pono ki tona Atua ki tona whenua ki tona iwi.

Ko tona wairua hopukia e tatou. Whakamaoritia e tena e tena o tatou te kupu nei te "loyalty," te piri-pono.

"Kia ora te Kingi."

TE AUTE KARETI HOU.

No te 10 o ngara o Mache, 1927, ka whakapuaretia e te Kawana-tianara te wahanga whakamutunga o te Kareti. Ka toru ai nga wahanga o Te Aute kua oti katoa. Ko te utu mo enei whare katoa e £30,000. He mea hanga ki te peraki ki te raima, a tera e tu pai tonu mo etahi rau tau e takoto mai nei. Kaore he wehi kei pau i te ahi a muri nei.

Ko te ingoa o te wahanga katahi nei ka whakapuaretia, ko te "Assembly Hall," ara ko "Te Hooro Huihuinga." Ko te roa o tenei ruuma e 66 putu, ko te whanui e 36, ko te ikeike e 25 putu. Bahi ake i a Porourangi, i a Tamatekapua, i a Rangiatea ranei. Ko te tumamako o nga Kai-whakahaere o te Kura, me nga tamariki tawhito, kia whakaurua nga mahi Maori ki roto i tenei wahanga a tona wa. Ko te tauhu me nga heke, he mea hanga ki ia te Maori tauira. Engari kaore ano, nga tubitubi nga whakairo ranei kia mahia.

Engari he wa tona, ka tahuri ai tatou te iwi nui tonu ki te whakahaere i tenei take, kia riro ai ma tena iwi, ma tena iwi, tana wahi tana wahi. Kua kiia hoki tenei kura no te motu katoa, a ko te wawata o etahi o nga maramatanga i roto i a tatou kia waiho a Te Aute a tona wa e takoto mai nei, hei kura nui mo te iwi Maori, ara hei "University."

TE WHAKAPUARETANGA.

Na Atirikona Hapata Wiremu i whakahaere te Karakia, he maha hoki nga Minita i tu atu hei hoa mona.

Na te Kawana-Tianara i whakapuare nga tatau, nana ano hoki i hura te whakaahua peita o atirikona Hamiora Wiremu, te kaumatua nana i whakatakoto nga kaupapa tuatahi, i mohiotia ai a Te Aute hei taonga whakamiharo mo te iwi Maori.

I roto i nga kupu whakamihia a te Kawana-Tianara, i whakatu ia i te pouri o tana hoa wahine mo tana korenga e tae mai i tenei ra i tona mate. Nui atu te aroha o tona hoa ki te iwi Maori me te tumanako kia pai te whakatipu o te iwi Maori a nga wa e takoto mai nei. He wahine mohio tona hoa ki nga korero mo te iwi Maori, he ahua mohio hoki ki te reo Maori.

Ko te Hooro kua whakapuaretia nei, he pena tona ahua me te manawa o te tangata. Kei konei te manawa e ta ana, engari ko nga toto, me ona painga ka haere ki nga wahi katoa i noho ai te iwi Maori.

Katahi ka tahuri iho te Kawana ki nga tamariki, ka ki:—"E ta ma, titiro marama atu ki mua i o koutou aroaro. Kuaa hei teretere noaiho i runga i te kare o nga wai. Kia marama te titiro ki mua. Kia u te whakaaro, kia pakari. E whai ki te taumata honore o te matauranga. Ki te kore e taea, kaore koe e whakama mehemea i whakapau koe i to kaha. Kia mahara ki to Kareti, a, a te wa e uru ai koe ki nga mahi o te ao, kia hoki mai o mahara ki to Kareti, kia whiwhi hoki to kareti i te honore i runga i au mahi. Kia pono to mahi ki to kura, ki to Kingi, ki to whenua. Kotahi te mea nui rawa kei wareware i a koe, ko te wehi, ko te aroha o te Atua. Kia mau ki tenei i roto i o mahi katoa."

He nui te whakamihia ki te papai o nga korero a te Kawana, me te kaha o tona aroha ki nga tamariki o te iwi Maori. Te huinga atu ki roto i te Hooro, ka mutu te himene, ka tu mai a Atirikona Hapata, ka mihi ki a Te Wiremu, ki a Te Tatana, me nga kai-whakahaere o te kura. Ko tana kupu nui, he whakahoki nana i te taumu a nga pakeha e ki nei, he iwi mangere te Maori.

I whai kupu ano hoki a Ta Maui Pomare mo te pai o te Kawana-Tianara ki te haere mai ki te whakapuare i Te Aute. I mihi ia ki nga Kai-tiaki o te Te Aute mo te otinga pai o te Kareti. I whakahe ia mo te kore rawa o etahi whakairo Maori, tuhituhi ranei, e kitea ki roto i nga whare hou o Te Aute. I whakaatu ano ia i te ahua o te Kura i ona ra.

Pai atu ana kupu ki te whakarongo atu a te pakeha a te Maori. He nui hoki ana mihi ki a Atirikona Hamiora Wiremu, ki a Te Tatana, kia a Mr. Loten, ki te tangata i rite atu tona ahua ki te Tatana.

I whai kupu ano hoki a Mr. Russell, te tiamana o nga Kai-tiaki o te kura, i mihi ki nga manuhiri o tenei ra nui.

I reira hoki a Te Makarini te tangata nana i hanga te Makarini Karahipi hei whakamahara ki tona papa.

HUI MO TE PIHOPATANGA

I tu te Hui a te Hinota o Aotearoa ki Ohinemutu, Rotorua, i te 1 o nga ra o Machi 1927.

Ko Rev. P. Peneti te tiamana. Ko nga tangata enei i tae mai:—

Nga Minita: W. H. Keretene, P. Hakiwai, K. T. Harawira, W. N. Panapa, me Peneti.

Nga Mangai-reimana: Hon. A. T. Ngata, T. Paraone, T. Tane, W. Kingi.

(I Rotorua ano a Revds. T. Tokoaitua me P. H. Leonard, engari kaore i tae maraana atu te whakaatu mo te haora e timata ai te hui.)

He mea whakapuare te Hui ki te inoi.

Ka mutu te panui i te rarangi ingoa, ka whakamaramatia mai e te Tiamana te putake i karangatia ai tenei Hui.

Ka pootitia ko Rev. W. N. Panapa hei Hekeretari mo te Hui.

Ka panuitia nga mihi a te Atipihopa ki te Hui.

Ka panuitia te rota a te Atipihopa o Canterbury (te upoko o te Hahi Mihingare puta noa te ao) i tuku mai ai ki to tatou Atipihopa mo tenei take.

Ka panuitia te whakamarama a te roia o Ponoke, a Mr T. P. Martin mo nga kaupapa hohonu i roto i te motini i tono ai nga Maori ki tetahi Pihopa-awhina mo ratou, i te hui i tu ki Ponoke i te 6 o nga ra o Akuhata 1926.

I tu katoa nga memaki te korero, ki te whakaatu i nga whakaaro o tena hapu, o tena hapu.

Te mutunga ka whakatakoto a A. T. Ngata i te motini, na P. Peneti i tauitoko:—

"I te mea kua panuitia ki tenei Hui nga whakaaro o nga tangata nui o te Hahi, me nga whakamarama a tetahi o nga roia mohio ki nga kaupapa whakahaere i te Hahi, ka whakapanuitia e tenei Hui te motini i paahitia e te Hui i tu ki Ponoke i te 6 o nga ra o Akuhata 1926.

Ahukoa kaore i te kotahi te whakaaro o nga mema o tenei Hui me pakeha, me Maori ranei te tangata tika hei Pihopa tuatahi mo Aotearoa, otira e whakaatu ana tenei Hui, ko te whakaaro o te iwi nui tonu, me Maori taua tangata."

Paahitia ana.

Whakahaeretia ana he raro-komiti hei tirotiro i nga kaupapa e whai oranga ai te Pihopatanga mo nga Maori.

I runga i nga whakamarama, ehara i te mea mo nga kaupapa tawhito tenei tirotiro, kei te marama hoki era, engari ko etahi huarahi hou hei whakapiki i nga tikanga nunui e pa ana ki te Pihopatanga hou. Na Wiremu Kingi te motini, na W. H. Panapa i tautoko:—

Kia whakaritea ko A. T. Ngata raua ko P. Peneti hei komiti tirotiro i nga huarahi moni mo te Pihopatanga hou.

Paahitia ana.

I whakamutua te Hui ki te kupu inoi.

(I tae mai nga whakaatu a Rev. Hori Raiti, Hemi te Paa, Rev. P. Tamahori, me Hori Tupaea whakaatu i te pouri mo te kore e watea ki te haere mai ki te Hui, i nga mate.)

IRAIA KARAUARIA.

E tata ana te perehi o ta tatou pepa ka tae mai te rongo kua mate tenei kaumatua rongo nui o roto o Heretaunga, ara a Iraia Karauria.

He tungane ia ki a Airini Tonore i mate atu ra i era tau. He kaumatua rangatira, rangatira nga toto, rangatira hoki nga whakahaere. He wairua ngawari rawa tona, kaore e rangona he kupu taunaha mana, e manae ai te tangata. He kaumatua manaaki i ona iwi, i ona hapu. Haere e koro, haere ki te kainga, haere ki te iwi. Kei te manawapa mou ka haere nei, i te mea ka ngaro i te tirohanga atu a o mokopuna tena momo rangatira te ngawari, te manaaki, te aroha. Haere ki tou okiokitanga.

TAMAITI A REV. PINE TAMAHORI.

He nui te aroha ki to tatou hoa ki a Pine Tamahori me tona hoa wahine me ta raua whanau, mo te rongo kua tae mai, kua mate ta raua tamaiti tane matamua. I Te Aute Kareti taua tamaiti e kura ana, a i riro hoki etahi paraihe i a ia i te tau ka huri nei. Ko nga tau o te tamaiti nei kei te 14, 15 ranei. He tamaiti pai, humarie, whakarongo ki ona kai-tohutou. I tumanakohia tera e tipu tenei tamaiti hei kai-arahi, hei maramatanga mo ona hapu. Kaati, ano he putiputi ataahua, kua katohia e to tatou matua i te wahi ngaro. Otira e kore e wareware te kakara o te putiputi nei i nga whanaunga, i ona hoa hoki i te kura.

Kua tae ia ki te maramatanga, ki reira kukume atu ai i o tatou hinengaro, ki te wahi e kua ai tatou he tangata whenua.

Ko te mate o te tamaiti nei he meningitis. Kua pangia e taua mate i te Hinota o Aotearoa i tu ai ki Ohinemutu. Kotahi wiki i muri mai i te Hui ka moe nei.

KUA MOE A HENARE METE TE AMOHAU

No te po o te Taite Maehe 24th ka moe a Henare Mete, ara a Te Kiwi te Amohau i te moenga roa. I mate atu ia ki te marae tapu o ana matua ara ki Te Papa-i-Ouru i Ohinemutu. Ko ia te tahi o nga tino uri rangatira o roto o nga hapu maha o Te Arawa. He tangata mohio ki te whakatakoto korero he roka hoki te reo ki te wa'ana. I tona tai-tamarikitanga tae noa ki tona kaumatua-tanga ko ia tonu te kai-tohutohu mo nga mahi ngahau a te Maori i nga wa e eke mai ai nga manuhiri tuarangi ki Te Papa-i-Ouru.

He kai-karakia whai-raihana hoki ia no te Hahi o Ingarangi. He tino reo pai hoki ki te panui mai i nga upoko karaipiture i roto i nga karakia. Kaore rawa i te wareware i to tatou matua i a Atipihopa Awarere tona hoa ngahau a Te Kiwi.

I te taenga atu o te Etita o ta koutou pepa ki Ohinemutu i a Hanuere ka taha nei, rokohanga atu e takoto ana a Te Kiwi. Ka mutu te karakia i a ia, ka tukuma mai tana ohaki.

TE OHAKI A HENARE METE TE AMOHAU.

Te Iwi, tena koutou. Te Papa-i-Ouru, tena koe. Kua tata tenei ki te wa e tika ana hei mihinga iho ki te Iwi, ki te whenua, ki te waka, i te mea ra kua kitea iho kua tata mai te po, me te pouritanga ki te tinana, a kua kapi hoki te wairua i te pouri.

Hei konei te iwi, hei konei te waka, e haere ana tenei i te Toi, i te Mahuri o te Heketanga-a-rangi ki oku matua.

I muri nei, kia mau, kia u, te titi i te kotuku a o tatou papa, he kotuku turanga rau, kai rere i nga hau o Tumatauenga.

Kia anga mai te araro ki te rerenga mai o te ra, kei hurihia ki muri, a, ka ngaro te ture i a koutou.

Whakatika, haere i runga i nga takahanga waewae o te Ariki, kei epaina naitia ki te kohatu i nga huarahi o te hunga wairangi.

Tahuna naitia te kawiri o te whakapono, o te Tunanako, o te Aroha ki te Atua.

Ki te pakaru a Te Arawa, aukahatia ano kia rite ki te Aukahatanga a to tatou matua a Temuera i hoka ai nga ngaru o te kino kua taha ake nei. Ahakoa pakaru tangata, pakaru ki, o te motu, houhia ki te Amokura. Ko te akatea tena i takua ai te upoko o Rangitihia whakahirahira, a i tenei ra ko te ture taua akatea.

Manaakitia nga whakahaau a te Kawanatanga.

Manaakitia nga whakahaere a a tatou tamariki.

E te Atua, tohungia te Iwi me aku tamariki.

KOMITI TUMUAKI.

ATIRIKONATANGA O HAKI PEI.

Ko te hui tuatahi o tenei peka i tu ki te tari o te Pihopatanga i Nepia i te 10 o nga ra o Maehe.

Ko nga mema i tae mai ko Atirikona Brocklehurst, Tiamana, Rev. P. Hakiwai me P. Tiopira o Moteo, Rev. Peneti me P. H. Tomoana o Waipatu, H. Hutana o Waipawa.

Rev. Hemi Huata me Netane Nehemia o Mohaka.

Rewi Tamihana o Te Wairoa, me Matene Whaanga o Nuhaka.

I whakapuaretia te hui ki te inoi. Ka mutu nga mihi a te Tiamana me nga whakahoki ka haere nga take.

1. Hekeretari. Whakaritea ana ko Rev. P. Peneti hei hekeretari mo tenei komiti.

2. Meneti. Paahitia ana kia tuhituhia te ripoata o ia hui a te Komiti ki te meneti pukapuka a te Komiti.

3. Hora i te Rongopai. I te tununga o te Hinota ki Nepia, i whakaritea kia £210 te moni hei kahi ma te taha Maori o te Pihopatanga mo te kawhe i te Rongopai. Whakaaetia ana e tenei hui ma matou te £70, ara ma ngapariha e ono. Whakaritea ana ki a £12 te moni hei kahi ma ia pariha mo tenei take.

4. Kohi i roto whare-pukepuka. Whakaaetia ana kia whakamatautauria te kahi i roto i nga whare-pukapuka, ara "Duplex system," kia wehea ai te moni i ia Ratapu mo te Pariha tetahi wahi, mo te hora i te Rongopai, tetahi wahi.

5. Waipawa Whare Minita. I ripoata a H. Hutana, ko te moni kua takoto mo tenei take £163 kei te Poutapeta. Ko nga moni whakaari £26. Kotahi te oka whenua kua tapaea e toka hoa wahine, a kua wehea rawatia e te Kooti ki nga ringa o te Hahi motuhake, hei turanga Whare-minita mo te Pariha o Waipawa.

He nui te mihi a te Komiti mo tenei ripoata ataahua.

6. Nama a nga Pariha.

				£	s.	d.
Moteo	...	...	Te nama	93	4	9
Waipatu	...	...		75	16	4
Mohaka	...	...		77	14	8
Wairoa	...	...		88	10	4
Nuhaka	...	...		83	1	6

I utua mai e H. Huata te moni e £52 i te hui nei, ara £36 10/- no Mohaka, £15 10/- no Te Wairoa. No te pariha o Te Waipatu £12 no Te Kohupatiki. Kei te whakahae tikanga katoa nga Pariha ki te whakamama i a ratou nama i mua atu i te 31 o nga ra o Maehe.

I motinitia: "Kia tonoa ki te Kai-tiaki moni o te Pihopatanga kia tukuna mai nga kante i ia ono marama, kia whai taima ai ki te whakahaere tikanga, a me whakaatu hoki te moni e tukuna ana hei kawe i te Rongopai" Paahitia ana.

7. Rohe Pariha. I whakamaramatia nga rohe o Mohaka, Wairoa, me Nuhaka. Ko te Pariha o Mohaka kei te awa o Te Wairoa te rohe.

Ko te Wairoa haere atu i reira ki Te Uhi ki Kihitu, ahu atu ki Waikaremoana me te Reinga. Ko Nuhaka, ko tua o tenei rohe tao atu ki Te Mahia katoa.

8. Nga Karakiatanga. Whakaritea ana me tuku te Taimatepara o ia Pariha ki te Hekeretari i Nepia, kia mohiotia ai nga kainga e karakiatia ana puta noa te Pihopatanga.

9. Kai-tiaki moni a te Hahi. Whakaaetia ana "kia tonoa e te Tari nga moni a nga Komiti Hahi kei roto i nga ringaringa o nga tangata kua huri ki te whakahaere a Ratana, a kaore e whakaae ki te whakaputa mai i aua moni.

10. Kura Ratapu. I ata whakahaeretia tenei take, a kitea ana, he nui nga takiwa kaore he kura-Ratapu. Ko te mate he uaua no te kitea he tangata tika hei kai-whakaako mo aua kura. I whakahau te tiamania kia kaha nga Pariha ki te whakatu i nga Kura-ratapu hei maramatanga mo nga tamariki.

11. Nga Kai-karakia. I tirotirohia ano te rarangi o nga Kai-karakia, me te whakauru i nga mea hou, me te tapahi i nga mea kua mate, me nga tangata kua whakarere i te mahi.

I tono a Rewi Tamihana kia whakakorea tona ingoa. No te tau 1872 i tu ai ia hei Kai-karakia a tae mai ki tenei wa. Ka 55 nga tau ona e whaka haere karakia ana kua kapo haere ana kanohi, noreira e tono ana kia mutu ia.

He nui te mihi o te hui ki a Rewi, mo tona kaha, me te pumau o tana hapai i te Hahi. E maharatia ana ko ia pea te Kai-karakia i penci rawa te maha o nga tau e tu ana, o Niu Tireni katoa.

Kaore te hui i whakaae kia mutu ia, engari me okioki i nga wa e hiahia ai ia.

12. Nga Rawiri me nga Himene. I whakaaturia kua whai Rawiri, Himene, Paipera te tari o te Pihopatanga, mo nga tangata hiahia ki te hoko i era pukapuka.

13. Himene. I whakaritea ko Peneti raua ko P. H. Tomoana hei komiti kahi haere i etahi himene hou hei apiti ki ta tatou pukapuka Himene.

14. Himene me te "music." I tonoa e te Hui kia tuhituhi a Atirikona Hapata ki Ingarangi patai mehemea ka taea te perehi mai o te music mo nga himene Maori.

15. Karakia Whakauru. I tono te Komiti, kia tuituhi a Hapata Wiremu ki te Atipihopa me te Pihopa o Poneke, kia hanga mai he tauira karakia whakauru ki te Hahi o te hunga kei waho.

16. Nga raruraru o te Komiti. Kua whakaritea ko nga raruraru o nga mema o te komiti, mo te utu i te haeretanga mai me te hokinga, ma te Tari o te Hahi e whakarite.

17. Mihi mo nga mate. Whakaritea ana kia tukuna he reta mihi ki enei:—

- (1) Te hoa wahine o Mr. Pilson mo te matenga o tona papa.
- (2) Pine Tamahori mo te matenga o tana tamaiti.
- (3) Atirikona Tiatetene o Rotorua mo tona mate taumaha.
- (4) Ki te Pihopa me tona hoa wahine me te tumanako kua mama te mate o te wahine.

18. Te Hui a muri nei. Whakaritea ana ko te Hui a muri nei me karanga ki Te Wairoa, ki Nuhaka ranei a te 20 o nga ra o Hurae, 1927.

HUI REITI WHENUA.

Kei te oho nga tangata o Heretaunga nei mo te taumaha o nga reiti me nga taake a nga Kaiti, Kaunihera, Haapa Poari, me te Kawanatanga. Kua maha nga huihuinga ki te rapu i etahi huarahi e mama ai enei pikaunga e whaka-piki haere nei te taumaha i tena wa i tena wa.

Kei te karangatia e Taranaki Te Ua rana ko Mahanga he hui mo tenei take kia tu ki Moteo i te 1 o nga ra o Mei.

WHAKAPUARETANGA WHARE-WHAKAIRO

(Na Raureti Mokonuiarangi).

No te Paraire te 25 o nga ra o Pepuere ka whakapuaretia te whare whakairo a "Uenuku-mai-Rarotonga" ki Punawhakareia i Te Rotoiti.

Ko tenei whare i tu tuatahi ki Maketu, i te wa e ora ana nga kaumatua, ko nga whakairo he mahi na o ratou ringaringa.

Ko te "kawa" Maori i whakaritea e nga tohunga i tera wa. No muri nei ka hikitia mai i Maketu ki Te Rotoiti, ko ia e tu nei inaianei.

Na reira ka whakaritea ma te Hahi o Ingarangi e "kawa" te "kawa" tuarua. Na te Rev. Pererika Peneti me ona hoa minita i whakarite te taia ki te karakia. I muru ka whakapuaretia e Peneti te kuwaha o te whare. Katahi ka tomo nga rau tangata o nga iwi e maha o te motu. Kia kai te kanohi kia kite i nga "mahi" a Rauru e ngangana ana no runga o te whare taenoa ki raro. No roto taenoa ki waho. He nui nga iwi o te

motu i eke ki te marae. Ko Ngati Porou, Te Whanau Apanui, Te Whakatohea, Tuhoe, Ngati Awa, Ngaiterangi, Ngati Kahungunu, Ngaitahu (ki te Waipounamu), Ngati Raukawa, Whanganui, Taranaki, Ngapuhi, Ngati Maniapoto.

He mea "powhiri" nga iwi e te Arawa tangata whenua. E rima nga kapa, e rua nga kapa wahine e 3 nga Kapa taane.

Ka mutu te powhiri ka tangi mo nga meneti e rite ana. Ka haere ko nga whaikorero me nga mihi.

I roto i nga whaikorero ka whakamaramatia kia mohio nga iwi e eke mai. Ko te ingoa o te whare nei ko "Uenuku-mai-Rarotonga."

Ko te ingoa nei no te mokopuna tuatoru a Houmaitawhiti. Ko te whakapapa tenei ko:—

```

Houmaitawhiti
|
Kahumatamomoe
|
Tawakemoetahanga
|
Uenukumairarotonga
|
Tamatekapua

```

Ko tenei kawai whakapapa kua whakaingoatia ki etahi o nga whare kai roto i te rohe o te Arawa.

Ko Houmaitawhiti (he whare-whakairo) kai Otaramarae e tu ana ko Tamatekapua kai Ohinemutu. Ko Kahumatamomoe kai Ohau, Te Rotoiti e tu ana. Ko Tawakemoetahanga (he whare-hou) kai Pukehina, kai te paunga o nga ra o Maehe ka tomokia tenei whare.

Mo te hunga e mata kuare ana ki tenei ingoa kia "Uenuku-mai-Rarotonga."

Kua oti te whakaatu i runga ake nei te whakapapa. Erangi kia whaka-whanuitia iho ki nga uri ka marama ai:—

Ko Uenuku-mai-Rarotonga=Te Aokapu rangi

```

      |
      |
Rangitihi
|
|-----|-----|-----|
Ratorua Tauruao Rangiwahakaekau Rangiaohia
|         |         |         |
|         |         |         |

```

Rakeiao Kawatapuurangi Apumoana Tuhourangi

Ko enei tamariki e whitu nga taane kotahi to ratau tuahine ko Tauruao. Ko tenei wahine i moe i a Taanemoetara o Ngati Porou, tona pa ko Pukehinau kai roto i te awa o Haparapara i

te Takiwa o te Whanau-Apanui. Ko raua uri ko Apanui Te Hamaiwaho, ko Toihau, ko Kawakura, ko Tiketikeirangi, ko Paora Ngamoki, ko Paratene Te Ara me etahi atu tae atu kia Te Houkamau rangatira o Ngati Porou.

Ko nga tungaane tokowhitu kai runga i enei tamariki tenei ingoa "Te Arawa." I toro atu nga kawai ki etahi o nga rangatira nunui o te motu nei. Taenoa ki te Kawai tapu o te Kingi o Wai-kato i mohiotia ai na tona ure-tarewa i titia ai te kotuku ki runga kia Te Wherowhero Potatau.

Kua oti ake te whakaatu o etahi o nga rangatira i toro atu ai nga kawai i nga tamariki a Rangitibi Ko Te Kani-a-Takirau, Ko Puhara Hawaikirangi, Ko Renata Kawepo, Ko Te Rauparaha, Ko Te Whatanui, me nga rangatira maha o Ngati Kahungunu, Ngati Maru. Tae atu kia Hone Mohi Tawhai me Kamariera Wharepapa etahi rangatira nunui i roto i a Ngapuhi Kai runga i nga tamariki tokowaru a Rangitahi tenei whakatauki, Te Arawa "E waru pu manawa." Ko te take o tenei pepeha. No te wa ka tata a Rangitibi te mate i tona pai Pakotore i uta mai o Maketu. Ka whai kupu ki ona tamariki. Ki te mate ahau, me whatu ki te aka-tea hai takotoranga moku, kia wha nga "ara" ka whakakopa ai, kia rite ai ki o koutou manawa e waru ka takai ai ki taku tinana no aku waewae taenoa ki taku "uru" Kai runga i enei kupu, nga pepeha nei, "Te Arawa "E waru pu manawa." "Rangitibi Upoko Whakahira hira," "Te Upoko i Takaia kite Akatea." I hoatu ano ki nga iwi i eke ki te marae kia kumea atu e te hunga e mohio ana ki tona putanga ki o ratau putanga ranei i roto i nga tamariki a Rangitibi. I tu mai a Waimarama Puhara ki te kukume atu i te kawai i a Kawatapuarangi kia puta ki a ia kia puta kia Renata Kawepo. I tu mai a Takiwira Hone Mohi Tawhai ki te mihi me tona kupu mai, he uri ia no Tuteniu, hai mohiotanga e haere atu ana tenei kawai i a Rangiwhakaekeau.

I tu ano a Hira te Kakakura, i huri atu tona korero he whakahe i te korero a tona tuakana a Rere Korari i tu ai a Rere "kaore e pai te korero whakapapa kaore hoki nga iwi i haere mai he whakapapa te mahi." Ko te hiahia o te Arawa tangata whenua he utu i tona korero. E rangi natemea kua riro ano ma te ope aro e whakahahe te korero a Rere Kua tu mai etahi o nga rangatira kua whakaputa atu i a ratau i roto i etahi o nga tamariki a Rangitibi.

Mehemea kai runga i tenei taumata Haiaha ra i tu mai ai? te titiro ai, te matakaitaki ai, te whakarongo ai ki te tangata e hihiko a ia, e ngakau mui ana kia mohio nga iwi he uri ia no te tupuna-whare nei. Mehemea ranei e mohio ana te tangata ki tona kaore, e rangi kaore e hiahia ana kia tu ia. Kowai hai whakahere heaha te noho puku noaia ai? E huri hoki itemea e hoatu ana kia waiho he whakapapa te mahi. E rangi mo etahi meneti i te wa e haere ana nga mihi me nga whai-korero i mua i te huri a atu ki te Karakia o te whaka-puaretanga, i mari atu ko te kai, ka ora ka huri te aroaro ka hoki.

PARIHA O WAIPAWA.

NGA KOHI MO TE WHARE MINITA.

Kua tae mai a Rev. Wharetini Rangi, raua ko tona hoa wahine ko Rotu Kereru, me a raua tamarika tokowha. Kua whakaritea ki Porangahau raua noho ai Kaore he whare minita o te Pariha katoa o Waipawa. Ko to raua whare e noho mai nei he whare rihihi. Otira kei te tumanako nga tangata o Porangahau kia tere te tu o tetahi whare motuhake mo to ratou minita. Ko te whenua hei tununga mo te whare he mea tapae e te hoa wahine o Henare Tomoana Hutana, te rahi kotahi te eka. Kua tukuna rawatia ki nga kia-tiaki o nga whenua o te Hahi. (Kia nui te ora ki a koe e whae, mo tenei manaakitanga au i te Hahi o o matua. Ma te matua i te wahi ngaro e utu mai tenei aroha ou ki nga manaakitanga e rite ana.)

He nui hoki te mihi ki nga pakeha, ki nga Maori, i manaaki nei i te rarangi kohi mo te whare-minita.

Ko te tumanako kia eke te moni nei ki te £500 ki te £600 kia oti pai ai he whare hei whakaruru mo nga Minita o te Pariha o Waipawa. Kei te tulera tonu te rarangi kohi. E ki ana te whakatauki a o tatou tupuna, "Nau te rourou, naku te rourou, ka ora te mamuhiri."

He nui te whakamihii o W. T. Wiremu, tama a Hamiora Wiremu, mo te karangatanga a nga tangata o te pariha o Waipawa kia hui mai ia ki te ra i tae mai ai te minita o te pariha o Waipawa ki Waipawa pa nei. I mea hoki ia kei riri mai nga tangata whenua ki tona tononga atu i a Ngai Te Whatui-apiti o Te Aute kia haere mai me ia ki te hui. I te mea ka tae atu te tono kia haere mai ia ki taua hui ka hoki atu ona mahara ki te wa e ora ana tona matua a koia tenei ko tetahi o nga hapu o roto o Heretaunga i manaaki nui i tona matua, na reira i mahara ake ai ia ki te karanga atu i nga tangata o Te Aute kia haere mai. Kaati titiro ake nei ia kahore he kaainga o roto i te pariha i ngaro atu, a he nui hoki o nga pariha o waho atu i tenei kua tae mai ki tenei hui, na reira ka nui te koa me te hari o tona ngakau mo tenei ahua.

E mihi ana e koa ana ia mo nga kupu pohiri mo ratou ko tona iwi i haere mai nei. Etika ana hoki tenei kupu e kiiia nei a nga kaumatua "I muri nei kia mau ki te whakapono." E tika ana nga kupu mo nga pou kohatu whakamaharatanga kei tena urupa kei tena urupa he whakatuturu i te mahara nui o aua kaumatua kei ngaro hua-kore a ratou kupu me a ratou tohutolu ki a ratou tamariki me a ratou mokopuna me te iwi i muri i a ratou.

Otira kei te mohiotia ko te kaupapa o te ngakau kei te kotahi mai ano i nga tupuna tae mai ki tenei ra, ahakoa te rerenga atu o etahi o tatou ki etahi huarahi rereke o enei ra kei te mau tonu te aroha i waenganui i a tatou tetahi ki tetahi, notemea i tiria patia te aroha e nga kaumatua ki waenganui i o tatou matua me o tatou tupuna i runga i te whakapono.

I roto i tenei ra tenei hoki tatou te hui nei ano, a te hoki atu nei o tatou mahara ki nga ra o tatou matua, e tangi nei tooku ngakau i tenei ra kia ratou. Tena koutou nga uri o te hunga kua wehe. Tena koutou nga tamariki a nga hoa o taku matua. Na o koutou matua i manaaki taku matua i nga ra ka hori ki muri. Na nga rangatira o Heretaunga i tiki ake taku matua i Otaki ka tae mai ki Heretaunga nei. E rua nga whare e mahara ana ahau, he pataka tetahi, he whare puni tetahi. I whanau ahau ki roto i tetahi o enei whare. Ko te wahi i tu ai aua whare kei raro atu o te whare karakia e tu mai nei i Te Aute kei te taha atu o te urupa o te kura.

He maha nga taumaha i pa ki runga i te timatatanga o te whaka nohotanga iho o tenei wahi. I tetahi wa kaore i taea te utu o te moni reti e rima pauna mo te waru mano eka, a ka mahue i taua tangata, ka tangohia e tetahi atu mo te wha pauna a ka kore ano e taea te utu o taua moni. Koia enei ko tetahi o nga taumahatanga nunui o nga ra ka hori ki muri. Otira me te mea nei koira te mea na ana i whakakaha taku matua ki te tohe kia puta rawa he hua pai ki tenei mea nui i homai nei kia mahia e ia. He maha nga tamariki o Te Aute kua piki hei tangata nunui. I roto i tenei ra he taonga whakapaipai a Te Aute. Kei te mihi ia ki te hoatutanga i te whakaahua o tona papa ki roto i taua kura iri ai. He kaumatua tera i pau katon tona whakauru mo te Iwi Maori. Kei te mohio ahau a kei te rongu hoki i ana korero mo tona iwi maori. Na mo te minita kua tae mai nei mo tetahi pariha, e koa ana ia notemea ko enei tangata kotahi i whakatupuria ki Te Aute a ko tetahi i whakatupuria ki Hukarere. He mea whakamahi hoki ki a ia tenei ara te hokinga mai o enei tamariki ki roto i Heretaunga nei mahi ai, a ka tono atu hoki ia ki tenei pariha katon kia awhinatia enei tamariki kua tuku nei i a raua ki roto i tenei mahi nui a ko te Ratapu e heke iho nei ara ko te rua tekau ma whitu me haere katon ake nga tangata ki te whare karakia i Te Aute ki te arahi ake i te minita ki tera pito o to tatou pariha.

WAIPAWA MAORI VICARAGE FUND.

	£	s.	d.
Sir George Hunter, Porangahau	20	0	0
Merchira Scott, Porangahau	10	0	0
Miss Bulstrode, Mission House, Porangahau	10	0	0
Ihaia Hutana, Waipawa	7	7	7
James Scia Scia, Porangahau	5	0	0
Pura Logan, Waipawa	5	0	0
H. S. Hutana, Porangahau	4	0	0
Paran'lia Waaka, Waipawa	2	0	0
New Year's Eve party, per R. Ropihu ...	2	0	0
Powhiri Warutu, Waipawa	1	10	0
Rau Hutana, Porangahau	1	0	0
Bert Thompson, Porangahau	1	0	0
E. McLellan, Porangahau	1	0	0
E. McLeod Wilder Sett., Porangahau ...	1	0	0

	£	s.	d.
F. J. C. Healey, Porangahau	1	1	0
Porangahau Trading Company	1	1	0
B. R. Brierley, Porangahau	1	1	0
Wiremu Wauka, Waipawa	1	0	0
Rikirangi Matene, Waipawa	1	0	0
Te Atua Ropiha, Waipawa	1	0	0
Reiu Parata, Porangahau	10	0	
Piki Reuben, Porangahau	5	0	
W. Burge, c/o Hunter's, Porangahau	5	0	
Alex McLean, Porangahau	3	0	
Jack McGreevy, Porangahau	10	0	
Constable Moss, Porangahau	5	0	
Phil Barney, Porangahau	5	0	
Bowen Grosvenor, Porangahau	5	0	
L. Bradburn, c/o Hunter's, Porangahau	5	0	
B. Beattie, c/o Hunter's, Porangahau	5	0	
A. Morgan, Wimbledon, Porangahau	2	0	
Pongi Tutaki, Porangahau	5	0	
F. A. Jackson, Porangahau	10	0	
T. Siteman, Porangahau	3	0	
Beach Picnic, per Lady Hunter	10	0	0
Mrs. Paul Hunter, Porangahau	20	0	0
Mrs. Knight, Dannevirke	3	3	0
Archdeacon Williams of Gisborne, for Booth Fund	1	0	0
H. K. Rapana, Porangahau	3	0	0
C. H. St. Hill	5	0	0
Ngarongo Kahina Mrs. Seia Seia Poranga- hau	10	0	0
S. L. Morgan, Wimbledon	5	0	
Alf. Parsons, The Beach, Porangahau	5	0	0
Returns Booth, Porangahau Sports	20	0	0
Mrs. Rangi Ropiha, Porangahau	1	0	0
Heta Kani, Porangahau	1	0	0
Canon Rice, Waipukurau	1	0	0
Anonymous (Kaore he ingoa)	100	0	0
Total	£261	6	7

DONATIONS PROMISED.

	£	s.	d.
Mr. Allan Williams, Pukehou	10	0	0
Mr. Kennedy McAulay, Porangahau	1	1	0
Mr. L. G. Harker, Waipukurau	1	1	0
Mr. E. J. Collins, Te Uri	1	1	0
Mr. M. McLeod, Porangahau	1	0	0
Mr. G. A. Herbert, Wimbledon	1	0	0
Mr. E. H. Morgan, Wimbledon	1	0	0
Mr. E. J. White, Porangahau	10	0	0
Total	£26	3	0